

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Een toevalsvondst aan de de Schaetzengarde te Tongeren

Onderzoeksrapport van een archeologische toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

TITEL

REEKS

AUTEURS

JAAR VAN UITGAVE

2022

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Gonda Callaert

OMSLAGILLUSTRATIE

Overzicht van het west- en noordprofiel van de bouwput

Copyright Onroerend Erfgoed, foto: Alain Vanderhoeven

agentschap Onroerend Erfgoed

Havenlaan 88 bus 5

1000 Brussel

T +32 2 553 16 50

info@onroenderfgoed.be

www.onroenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.

This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding

4.0 Internationaal-licentie. Bezoek

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution

4.0 International License. To view a copy of this license, visit

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

<https://doi.org/10.55465/NKFD7617>

ISSN 1371-4678

D/2022/3241/251

EEN
TOEVALSVONDST
AAN DE DE
SCHAETZENGAARDE
TE TONGEREN

Onderzoeksrapport van een
archeologische toevalsvondst

ALAIN VANDERHOEVEN, GEERT VYNCKIER & DIRK PAUWELS

INHOUD

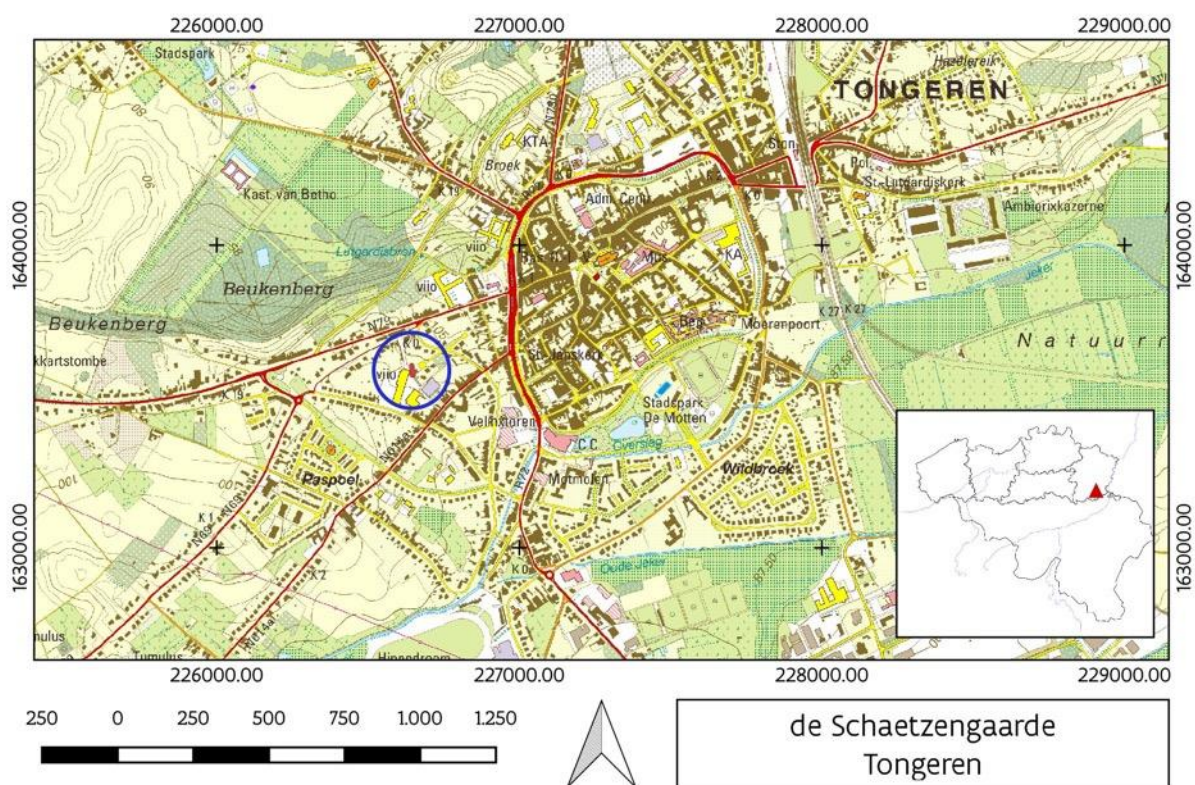
1	ADMINISTRATIEVE FICHE VAN HET PROJECT	5
2	AANLEIDING, UITVOERING EN SITUERING VAN HET ONDERZOEK.....	6
3	HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK.....	8
3.1	BESCHRIJVING VAN DE SPOREN	8
3.2	BESCHRIJVING VAN DE VONDSTEN	9
4	INTERPRETATIE EN CONCLUSIE.....	11
5	BIBLIOGRAFIE	14

Tongeren 2014 de Schaetzengarde: TO14DE

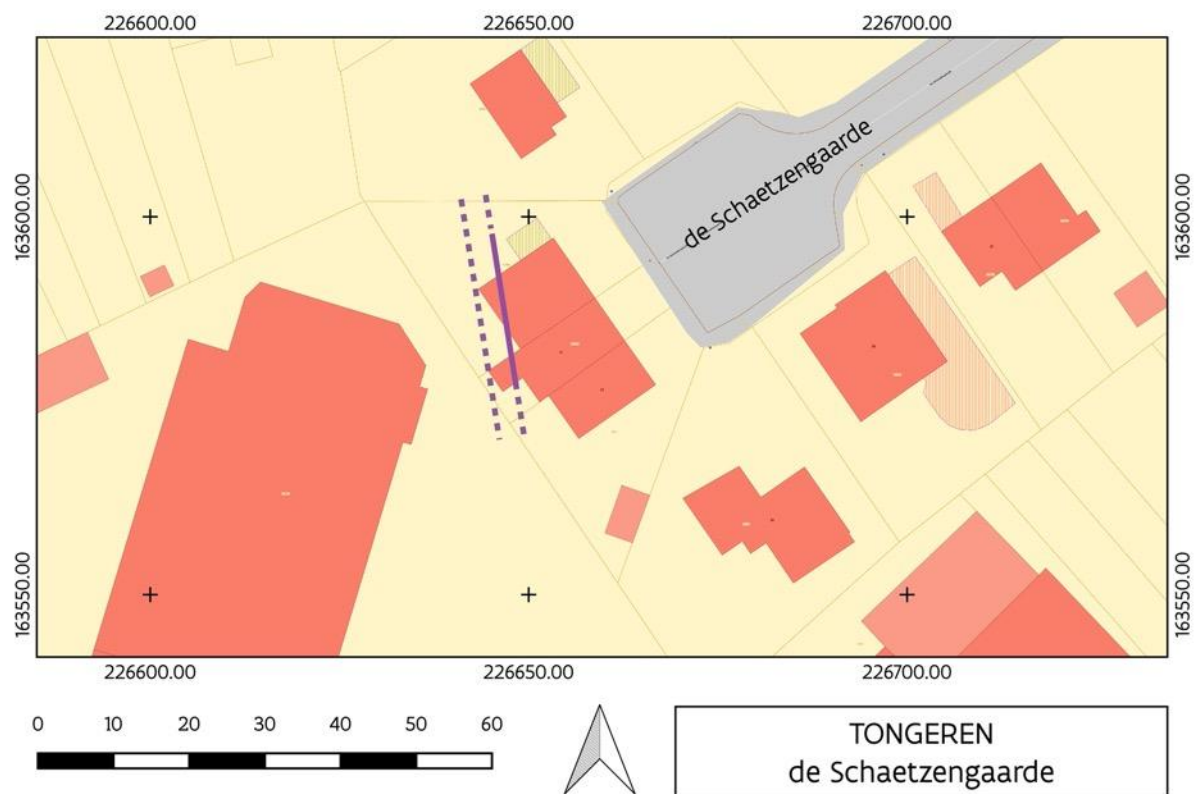
2 AANLEIDING, UITVOERING EN SITUERING VAN HET ONDERZOEK¹

Op 6 augustus 2014 meldde dhr. Jan Box de aanwezigheid van Romeinse resten in de profielen van een bouwput op een perceel aan de de Schaetzengarde te Tongeren met perceelnummer Tongeren, 1ste afdeling, sectie D, nrs. 247C3 en 247H3, nu nr. 247R3 (fig. 1 en fig. 2). Op dat ogenblik werd op het perceel een woning gebouwd. De resten kwamen aan het licht tijdens het uitgraven van de kelder. Dhr. Box kon de werf slechts vanop enige afstand zien en merkte een puinlaag op in één van de putwandprofielen. In het vlak waren geen sporen te zien.

Figuur 1: situering van de vondstlocatie op het topografische plan. (AGIV)

¹ Bij het maken van dit verslag kregen we hulp van S. Vandewal (stadsarchief Tongeren) en D. Pauwels (stadsarcheologie Tongeren) waarvoor onze dank.

Figuur 2: inplanting van de toevalsvondst op het kadaster (GRB) en reconstructie van de oriëntatie van de 4de-eeuwse stadsmuur (paars) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

////////////////////////////////////

3 HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

Op 19 augustus hebben we dan het terrein bezocht en enkele snelle waarnemingen kunnen doen. Het vlak van de bouwput was op dat moment vanwege de betonwerken al niet meer toegankelijk. De putwandprofielen waren echter wel nog zichtbaar. Helaas konden de wanden niet meer schoongemaakt worden. De registratie bleef beperkt tot de opmeting van de lengte en dikte van een puinlaag die zich in twee op elkaar aansluitende putwanprofielen aftekende, het inzamelen van een drietal vondsten en het maken van enkele fotografische opnames.

3.1 BESCHRIJVING VAN DE SPOREN

In het westelijk profiel was over een lengte van ca. 6 m een puinlaag te zien (fig. 3). Aansluitend tekende zich in het noordelijk profiel dezelfde puinlaag over een lengte van ca. 4 m af (fig. 4). De dikte bedroeg, voor zover waarneembaar, in beide putwanden ca. 1,5 m (fig. 5). Ook de opbouw lijkt op beide plekken gelijkaardig te zijn. Onderaan bestond de vulling overwegend uit groen glauconiethoudend zand en groene tertiaire klei met kleine hoeveelheden vuursteenfragmenten en geelgrijze mortel. De dikte varieert van ca. 50 cm tot ca. 20 cm. Daarop bevond zich een laag die vrijwel uitsluitend uit vuursteenfragmenten en geelgrijze mortel bestond. De dikte schommelt tussen ca. 20 cm en ca. 50 cm. Daarin waren ook fragmenten van tegulae en roze hydraulische mortel aanwezig. We konden er verder twee aardewerkfragmenten uit inzamelen. Tot slot was het geheel afgedekt door een donkere bruingrijze laag zandige leem waarin delen van de onderliggende puinlaag waren opgenomen. Ook deze laag had een dikte die varieerde van ca. 20 cm tot ca. 50 cm. De bodem van de puinlaag was vrijwel horizontaal, de randen ter hoogte van het meest zuidelijke punt van het westprofiel en het meest oostelijk punt van het noordprofiel waren vrij schuin en hielden ca. 45° naar beneden.

Fig. 3: overzicht van het west- en noordprofiel van de bouwput. (© agentschap Onroerende Erfgoed)

3.2 BESCHRIJVING VAN DE VONDSTEN

Tijdens het observeren van het uitbraakspoor konden we een drietal vondsten inzamelen. Het betreft twee fragmenten aardewerk en een brokstuk Romeinse mortel. Het eerste aardewerkfragment is een rand van een kookpot van het type Stuart 201B in Tongers rood en gesmookt aardewerk (fig. 6). Het kan slecht globaal in de eerste drie eeuwen van onze tijdrekening gedateerd worden. Het tweede aardewerkfragment is een rand van een gladwandig gesmookte beker, een imitatie van een geverfde beker van het type Niederbieber (fig. 7). Het dateert uit de 3de eeuw. Beide vondsten zijn allicht tijdens het afbreken van de 4de-eeuwse stadsmuur of het uitbreken van zijn fundering in het uitbraakspoor terecht gekomen. Hetzelfde geldt voor het brokstuk Romeinse mortel (fig. 8). In het breukvlak zijn twee lagen verschillend samengestelde roze hydraulische kalkmortels te zien, gescheiden door een naad. Daaruit is af te leiden dat één van beide lagen reeds uitgedroogd was alvorens de tweede laag werd aangebracht. Overigens is op het fragment plaatselijk ook gele kalkmortel te zien.

4 INTERPRETATIE EN CONCLUSIE

De puinlaag in het westelijk en noordelijk profiel van de bouwput heeft alle kenmerken van een uitgebroken muurfundering voor een monumentale muur waarvan de dikte minstens 3 m moet bedragen. Daar het terrein zich op het tracé van de laatromeinse stadsmuur bevindt, ligt het voor de hand het uitbraakspoor als dat van de fundering voor deze stadsomwalling uit de 4de eeuw te interpreteren. Bovendien moet het in de uitgebroken fundering terecht gekomen brokstuk mortel dat we konden inzamelen, van de bovengrondse 4de-eeuwse stadsmuur afkomstig zijn. We weten immers dat de buitenbekleding van deze muur met roze, met dakpangruis vermengde mortel werd opgebouwd, terwijl de kern met een mengsel van diverse soorten natuursteen, waaronder spolia, en gele mortel volgestort was. Door op het bouwperceel het meest zuidelijke punt van het uitbraakspoor in het westelijk profiel met het meest oostelijke punt in het noordprofiel met een denkbeeldige lijn te verbinden is het mogelijk de oostelijke (stads)zijde van de laat-Romeinse muur af te lijnen en de oriëntatie ervan bij benadering te bepalen (fig. 2).

Het oostelijk traject van de laatromeinse stadsmuur van Tongeren is in verschillende fasen gereconstrueerd. Aan het einde van de 19de eeuw lokaliseerde Huybrigts een toren ter hoogte van de Sint-Truidersteenweg. Hij publiceerde geen plattegrond, maar de toren staat wel op de kaarten van Romeins Tongeren die als bijlagen van twee syntheseartikelen zijn toegevoegd, respectievelijk in 1897 en 1901 (fig. 9)². In de jaren 30 van de vorige eeuw verkenden Breuer en Van de Weerd meer onderdelen van het traject. Dat gebeurde op basis van een opvallende perceelslijn op de prekadastrale kaart van de Tongerse vrijheid uit 1732, waarvan zijn vermoedden dat ze door het verloop van de oude stadsmuur bepaald werd (fig. 10)³. Dat stelde hen in staat gericht zoekseleuven aan te leggen en het traject verder in kaart te brengen⁴. Begin jaren 60 van de vorige eeuw werden aanvullende waarnemingen gedaan door de nationale Dienst voor Opgravingen⁵ en het Provinciaal Gallo-Romeins Museum van Tongeren⁶. De interventie van de Nationale Dienst voor Opgravingen spitste zich vooral toe op het gedeelte van de 4de-eeuwse stadsmuur dat ten noorden van de Sint-Truidersteenweg contact maakte met de stadsmuur uit de 2de eeuw (fig. 11), die van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum van Tongeren resulteerde in de registreerde van een klein gedeelte van de laat-Romeins stadspoort ter hoogte van de Romeinse Kassei (fig. 12). Vandaag herinnert alleen het uitgesproken niveauverschil tussen het door ons bezochte terrein aan de de Schaetzengarde en de ten westen grenzende zone van de VIIO-school aan de Rode Kruislaan met perceelnummer 226E5 nog aan de ligging van de reeds lang bovengronds verdwenen oude stadsmuur (fig. 2).

---

² Huybrigts 1897, kaart en 1901, 37 en kaart.

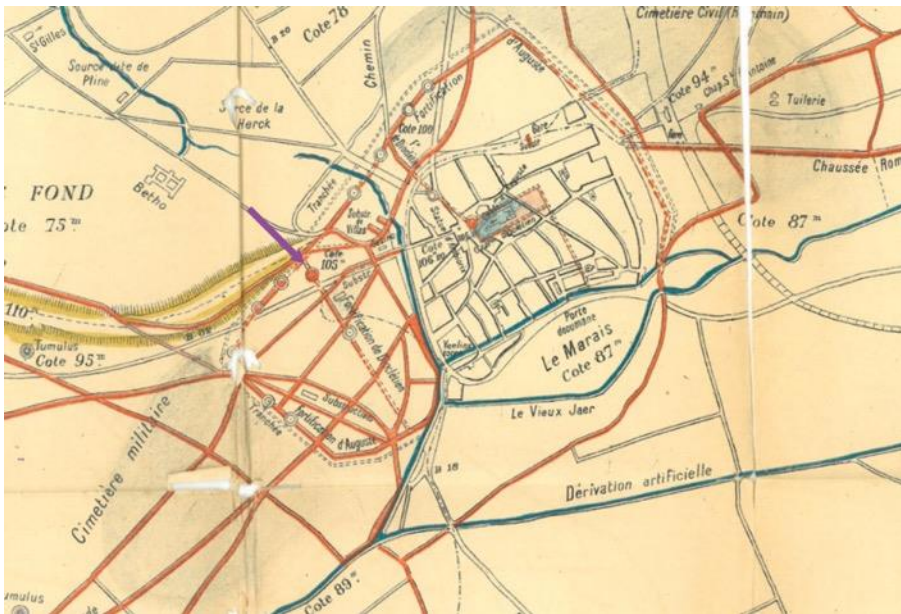
³ Vandewal *et al.* 2009, bijlage 37: Tongeren boven de Wijkmolen.

⁴ Van de Weerd & Breuer 1931-1932, 205 en 1932, 199; Breuer & Van de Weerd 1935, 491.

⁵ Mertens 1961a en 1961b.

⁶ X 1962.

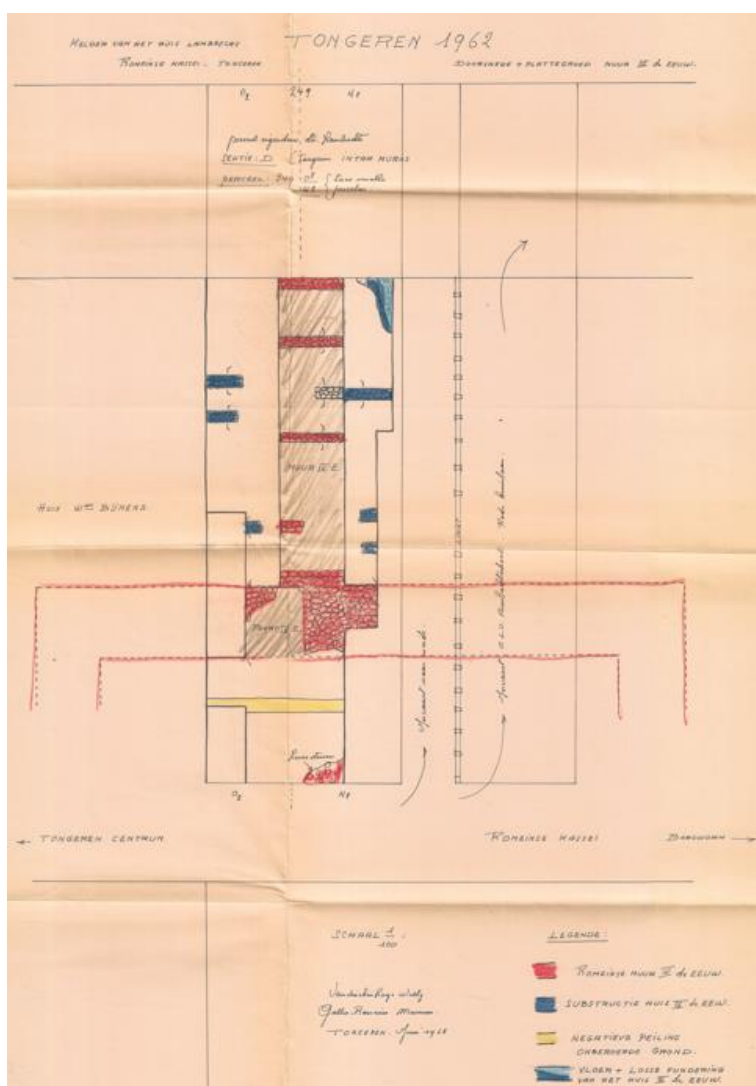
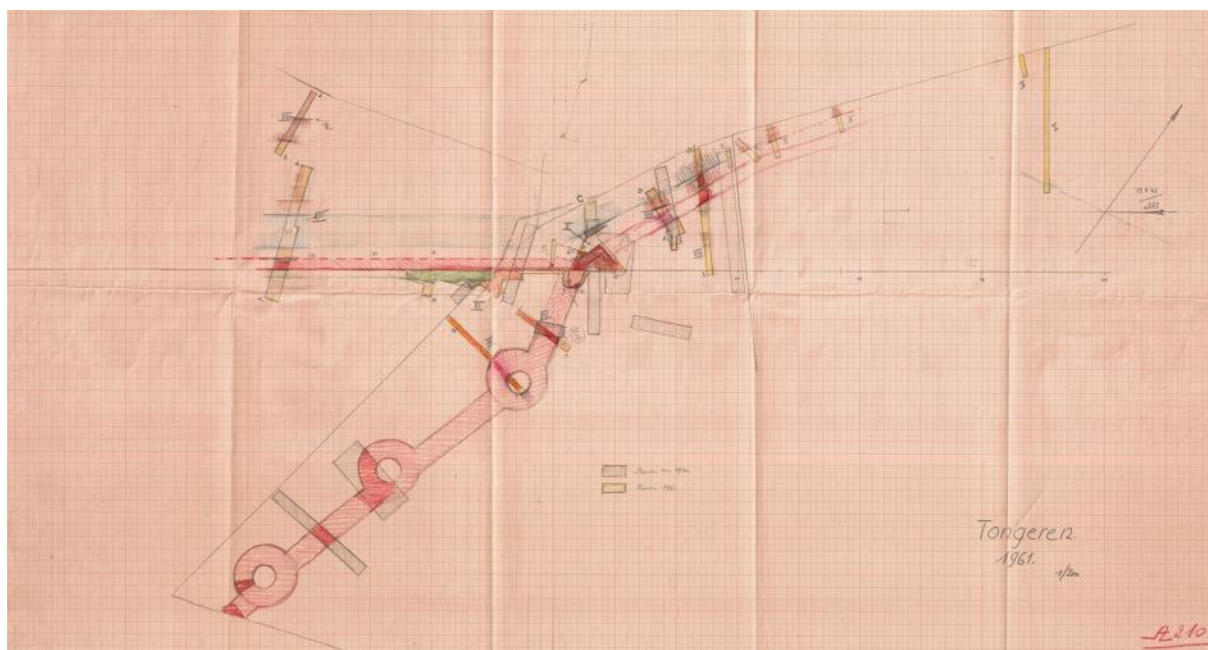

Figuur 9:
Overzichtsplattegrond van
Romeins Tongeren, aan
het einde van de 19de
eeuw door F. Huybrigts
gepubliceerd (Huybrigts
1897) met aanduiding van
de door hem
geregisteerde laat-
Romeinse toren aan de
Sint-Truidersteenweg
(paarse pijl).

Figuur 10: Fragment van
de prekadastrale kaart van
de Tongerse vrijheid uit
1732 met aanduiding van
de perceelslijn die aan het
verloop van de laat-
Romeinse stadsmuur
herinnert (Vandewal *et al.*
2009) (paarse pijlen).

5 BIBLIOGRAFIE

BREUER J. & VAN DE WEERD H. 1935: Les fouilles de Tongres de 1934 et 1935 (rapport provisoire), *L'Antiquité Classique* 4, 489-496.

HUYBRIGTS F. 1897: Antiquités romaines à Tongres, *Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg* 17, 5-92 en 103-115.

HUYBRIGTS F. 1901: Tongres et ses environs pendant l'occupation romaine et franque, *Bulletin de la Société Scientifique et littéraire du Limbourg* 19, 5-64.

MERTENS J. 1961a: De Romeinse stadsmuren te Tongeren, *Archeologie* 1961, 1, 176.

MERTENS J. 1962b: Tongeren, *Archeologie* 1961, 2, 520.

VANDEWAL S. m.m.v. NIJSSSEN R. & VAN LAERE R. 2009: Tongeren. De vrijheid gemeten. De prekadastrale kaart van de stadsvrijheid (1732) en de kadastrale kaart van de stad binnen de wallen (1829), Limburgse Studies 4, Wijch.

VAN DE WEERD H. & BREUER J. 1931-1932: Oudheidkundige opgravingen te Tongeren. 1931-1932, *Limburg* 13, 11, 201-207.

VAN DE WEERD H. & BREUER J. 1932: Fouilles archéologiques à Tongres, *Bulletin de la Société Scientifique et littéraire du Limbourg* 46, 195-200.